

УДК 373.3*кп3(076)
Г91

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах
Комісією з педагогіки та методики початкового навчання

Науково-методичної ради з питань освіти

Міністерства освіти і науки України

(лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

від 03.06.2020 № 22.1/12-Г-337)

ШАНОВНІ КІНІ ДОСЛІДНИКИ Й ДОСЛІДНИЦІ!

Раді вітати кожного з вас на сторінках другої частини нашого робочого зошита. Сподіваємося, що він спонукатиме вас дізнатися більше про навколишній світ. А ще за його допомогою ви навчаєтесь вести спостереження, занотовувати свої думки, порівнювати, пояснювати і планувати свої дії, ставити запитання і критично мислити, тобто стаєте людиною, яка вміє думати і діяти.

Не забувайте заповнювати спеціальні сторінки — календарі, адже таким чином ви будете, ніби справжні синоптики, досліджувати примхи погоди. Ведіть щоденники свого життя: вони допоможуть вам краще зрозуміти себе і тих, хто поряд.

Думаймо, досліджуймо, діймо і мріймо!

Нагадаємо секрети умовних позначок:

- — «Допомога дорослих»
- — «Проведення дослідів»
- — «Занотовую результати спостережень»
- — «Опановую медіа»
- — «Вчуся мислити критично»

**Відкривайте цей світ із задоволеннями!
Радості вам у навчанні й житті!**

До уваги вчителів!

Робочий зошит є складовою частиною НМК до підручника «Я досліджую світ. Частина 1» для 3-го класу ЗЗСО авторів І. В. Гушнінської, З. М. Хитрої (УОВЦ «Оріон», 2020). Номер сторінки, вказаний у дужках, відповідає сторінці цього підручника.
Календарне планування ви знайдете на сайті УОВЦ «Оріон» у розділі «Методична підтримка».

ISBN 978-966-991-032-5

© І. В. Гушнінська, З. М. Хитра, 2020
© УОВЦ «Оріон», 2022

Сімейний тиждень

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
ЗЕЛЕНЕ ДИВО ЗЕМЛІ

49 ЧИМ ОСОБЛИВИЙ РІЗНОМАНІТНИЙ СВІТ РОСЛИН? (с. 74)

1. Обери й познач . Чому рослини **НЕ** рухаються активно в пошуках їжі?

Усе необхідне для живлення вони отримують із найближчого довкілля.

Так

Ні

2. Запиши ознаки живих організмів.

ОЗНАКИ ЖИВИХ ОРГАНІЗМІВ:

 3. Без рослин Земля перетворилася б на

50 ЧОМУ КВІТКОВІ — НАЙПОШИРЕНІШІ РОСЛИНИ НА ЗЕМЛІ? (с. 76)

4. Роздивись схематичні зображення різних життєвих форм квіткових рослин. Які помилки, на твою думку, зробила художниця? Виправ їх. Запиши стисло ознаки кожної форми.

має

має _____

має _____

5. «Посортуй» квіткові рослини за будовою квіток і плодів. Упиши приклади назв рослин. За бажанням додай власні приклади.

Квітки поодинокі: _____

Суцвіття: _____

Сухі плоди: _____

Соковиті плоди: _____

51 ЯКІ РОСЛИНИ НАЗИВАЮТЬ ХВОЙНИМИ? (с. 77)

6. Учуся спостерігати за природою! Визнач приблизний вік ялин на світлині. Поясни хід свого міркування і доповни записи. Доведи, що всі ці дерева висаджені в один рік.

У ялини гілки щороку наростають у вигляді ярусів. Додаємо ще 3 роки, що пройшли з початку проростання насінини. Отже вік ялини становить _____ років.

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ

52 ЯКІ РОСЛИНИ НАЛЕЖАТЬ ДО КУЛЬТУРНИХ? (с. 79)

1. Наведи і запиши по три приклади дикорослих і культурних рослин.

Культурні рослини: _____

2. Напиши назви своїх улюблених сортів яблук і груш (або інших культурних рослин на свій вибір).

Мені найбільше подобаються такі сорти _____

Довідайся, які з них виведені в Україні. Познач ✓.

Ренет
Симиренка

Дюшес

Бере
літня

Джонатан

3. Роздивись і з'єднай зображення культурних рослин із їхніми дикорослими предками. У кружечках напиши цифри, до яких груп культурних рослин вони належать.

1. Декоративна (прикрашальна) культура.
  2. Плодова культура.
  3. Баштанна культура.
  4. Овочева культура.
4. Роздивися карту походження культурних рослин і знайди, на яких материках розташувалась їхня батьківщина.

Батьківщина томата — _____, огірка — _____, столового буряка — _____, картоплі — _____.

5. Які декоративні рослини вирощують на клумбах там, де ти живеш? Досліди і запиши.

53 НА ЯКІ ГРУПИ ПОДІЛЯЮТЬ КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ? (с. 80)

6. Розглянь схему й розмежуй червоною лінією дві групи культурних рослин. Запиши, як називаються ці групи, та наведи приклади для кожної з них.

яблуня
груша
морква
абрикос
кабачок
буряк
столовий

вишня   персик   цибуля   капуста
білоголова

черешня   слива   апельсин   мандарин   огірок   помідори

Перша група _____

Друга група _____

7. Вислови свою думку. Коротко запиши, чи належать лікарські рослини до культурних.

Допиши назви лікарських рослин, які ти знаєш. Можеш міркувати так. Валеріану, шавлію, обліпиху, підбіл, ехінацею використовують у промислово-му виробництві ліків. Тому я вважаю, _____

Мені відомі такі лікарські рослини:

54 ЯК РОЗМНОЖУЮТЬСЯ РОСЛИНИ? (с. 81)

8. Які рослини розмножують за допомогою насіння? Роздивися малюнки-підказки й допиши власні приклади.

9. Обери й познач ✓. Чи правильно казати на бульби картоплі — «насіння»?

Так

Ні

Доведи свою думку _____

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
РОСЛИННІ УГРУПОВАННЯ

55 ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ІСНУВАННЯ ВПЛИВАЄ НА РОСЛИНИ? (с. 83)

1. Роздивися світліни рослин. Намалюй сонечко ☀ біля зображень тих рослин, що зацвітають у лісах ще до розпускання листя на деревах, а листочок 🍃 — над зображеннями тих, що ростуть у затінку, під покривом дерев.

2. Запиши 1–2 приклади теплолюбних і холодолобних рослин.

Рослини

Теплолюбні

Холодолобні

56 ЯКИМИ БУВАЮТЬ ЛІСИ ТА ЛУКИ?
(с. 84)

3. Допиши визначення рослинного угруповання. Додай приклади.

Рослинне угруповання — це сукупність _____, які пристосувалися до спільного _____ в певному середовищі _____ . До природних угруповань належать: ліс, _____.

4. Доповни визначення луки.

Лука — це вирівняна місцевість, вкрита багатою _____ рослинністю, де немає скучення _____ і чагарників. На луку в Україні кажуть по-різному: луг, левада, оболонь або заплава.

Розрізняють рівнинні (суходільні), гірські й заплавні луки.

5. Чи правильно трав'янисті рослини називати травами? _____

57 ЯКІ РОСЛИНИ ЗАСЕЛИЛИ ВОДОЙМИ ТА ЇХНІ БЕРЕГИ? (с. 85)

6. «Посортуй» рослини водойм на дві групи: водолюбні, що живуть у воді, і вологолюбні, які люблять надлишок вологи в ґрунті.

1 — очерет; 2 — рогіз; 3 — глечики жовті; 4 — латаття біле; 5 — ряска; 6 — верба.

☐	☐	☐	☐
ВОДОЛЮБНІ		ВОЛОГОЛЮБНІ	
☐	☐	☐	☐

7. Прочитай текст, проаналізуй і зобрази його основну думку у вигляді схеми.

Водойми — це нагромадження води в природних знижених землях поверхні. Розрізняють текучі водойми (річки, струмки, джерела) та стоячі (озера, ставки). Бувають природні водойми: моря, озера й річки, і штучні: ставки, водосховища і канали. Водойми поділяють на прісні й солоні.

8. Досліди і запиши. Які водойми є в місцевості, де ти живеш? (А) Як вони називаються? (Б) Які рослини ростуть на їхніх берегах? (В)

- А _____
Б _____
В _____

МОЄ ВІСКРИТТЯ:
ОХОРОНА РОСЛИН

58 ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ
МАЮТЬ РОСЛИНИ? (с. 87)

1. Склади план розповіді про значення рослин у твоєму житті.

План

1. _____
2. _____
3. _____

2. Прочитай речення, знайди в ньому помилки і запиши його правильно.

Рослини забезпечують людей кормами, а свійських тварин — продуктами харчування.

3. Вислови свою думку. Запиши короткі відповіді на запитання про рослини.

- Який овоч найкорисніший? _____
- Який фрукт найсоковитіший? _____
- Яка ягода найсмачніша? _____
- Яка квітка найароматніша? _____
- Яка рослина найкрасивіша? _____

59 ЯК ПІДТРИМУВАТИ
РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОСЛИН
НА ЗЕМЛІ? (с. 88)

4. Запиши назви 3–4 відомих тобі рослин, що занесені до Червоної книги України.

60 ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ
(с. 90)

1. З'єднай стрілочкою дві частини одного речення.

Зелені рослини
живляться завдяки

руху води.

дії вітру.

енергії Сонця.

2. Як відбувається запилення зображених рослин? Якщо за допомогою вітру — зафарбуй кружечок на світліні у синій колір, а якщо комахами — у жовтий.

3. Де утворюється насіння у квіткових (А) і хвойних рослин (Б)? Запиши.

А _____

Б _____

4. Намалюй плакат на тему «Рослини — окраса Землі».

13

ТРЕТІЙ РОДИННИЙ ПРОЄКТ:

«Моя добра справа для живої природи. Яку цінність становлять рослини, тварини, гриби та бактерії для людини?»

• Наведи 2–3 аргументи, чому тебе зацікавив обраний об'єкт/об'єкти дослідження:

1. Мета дослідження:

2. За допомогою додаткових джерел інформації запиши такі відомості про об'єкт/об'єкти свого дослідження.

• Назва групи, до якої належить досліджуваний об'єкт: _____

• Особливості будови і способу життя об'єкта, що досліджується:

• Поширення в природі даного організму:

• Пристосування до життя в навколишньому середовищі:

• Значення для природи:

• Значення для життя людини:

• Зображення: малюнок або світлина досліджуваного об'єкта.

3. Мої враження, результати і висновки:

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
РІЗНОМАНІТТЯ ТВАРИН

61 У ЧОМУ НЕПОВТОРНІСТЬ
РІЗНОМАНІТНОГО СВІТУ
ТВАРИН? (с. 91)

1. Розподіли тварин на чотири групи (А, Б, В, Г). Запиши назви цих груп. До кожної групи впиши числа, якими позначені її представники. Назви тварин, які НЕ входять до жодної з груп, обведи.

1 — лін; 2 — лелека білий; 3 — хом'як; 4 — тарган чорний; 5 — восьминіг; 6 — попелиця; 7 — сом; 8 — павук; 9 — перепілка; 10 — лисиця; 11 — равлик; 12 — сова вухата; 13 — мурашка руда лісова; 14 — лящ; 15 — рак; 16 — лось; 17 — щука; 18 — журавель; 19 — миша хатня; 20 — метелик махаон.

А	☐	☐	☐	☐
Б	☐	☐	☐	☐
В	☐	☐	☐	☐
Г	☐	☐	☐	☐

2. Запиши, які тварини-рекордсмени тобі відомі.

62 ЯК КОМАХИ ЗАСЕЛИЛИ НАШУ
ПЛАНЕТУ? (с. 93)

3. Учись порівнювати! Порівняй будову двох комах. Заповни таблицю.

Спільні і відмінні ознаки в будові комах:

Метелик
павичеве
око

Жук-рогач
(олень)

Спільні:

тіло складається з частин
мають по пари ніг
мають

Відмінні:

63 ЯК РИБИ ПРИСТОСУВАЛИСЯ
ДО ЖИТТЯ У ВОДОЙМАХ? (с. 94)

4. Порівняй двох представників риб. Які ознаки в їхній будові спільні, а які відмінні?

Спільні і відмінні ознаки в будові риб:

Чорноморська
акула катран

Сазан —
дикий короп

Спільні:

тіло складається з частин: _____
має _____ форму
вкрите _____ і шаром _____
замість парних кінцівок — _____

Відмінні:

5. Як у риб називається період розмноження? Запиши.

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
У ВОДІ Й НА СУХОДОЛІ

64 ЧОМУ ЗЕМНОВОДНІ МАЮТЬ ТАКУ НАЗВУ? (с. 96)

1. Прочитай довідку й допиши слова, що «загубилися».

кінцівки — ноги, а між пальцями — _____ мають передні й задні перетинки. Їхня шкіра гола й завжди _____ .
Розвиток відбувається із перетворенням.

2. Роздивися світлини. Полічи, скільки етапів проходить розвиток жаби. Підпиши назви цих етапів.

65 ЧИ ВСІ ПЛАЗУНИ ПЛАЗУЮТЬ? (с. 97)

3. Що ти знаєш про динозаврів? Склади розповідь за таким планом:

1. Коли вони жили?
2. Які були на вигляд?
3. Який у них був спосіб життя?
4. Чим вони живилися?
5. Чому вони зникли?

4. **Учись порівнювати!** Прочитай зоологічні описи тритона і ящірки. Порівняй їх, підкресливши подібні ознаки зеленим олівцем, а відмінні — червоним. Допиши пропущені слова.

Тритон звичайний

Ящірка прудака

• Наложить до

• Наложить до

• Завдовжки до 11 см.
• Верх тіла — зелене-бурий, з темними круглими плямами. Черво-оранжеве, з чорними плямами.

• Довжина тулуба до 11 см.

• Забарвлення самців — зелене з бурим відтінком, самки й молодь бурі.

• Поширений по всій Україні, крім Криму і степової зони.

• Перебуває переважно на рівнинних сухих ділянках:

• На суходолі тримається у вологих тінистих місцях. Удень ховається під опалим листям, корінням тощо.

• Живить переважно у садах, парках, на полях, городах.

• Веде нічний спосіб життя.

• Веде денний спосіб життя.

• Зимує під корінням або у водоймах.
• Живиться переважно дрібними тваринами.

• Зимує в норах.
• Живить переважно комахами.

5. Обери й познач ✓. Хто із цих груп тварин, як правило, НЕ виявляє турботу про своє потомство?

66 ЯК ПТАХИ ОПАНУВАЛИ ПОВІТРЯНИЙ ПРОСТІР? (с. 97)

6. Що слугує птахам пристосуванням до польоту? Познач ✓ відповіді, які вважаєш правильними.

обтічна форма тіла

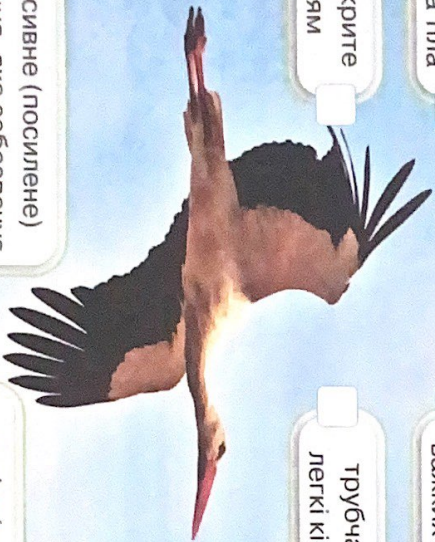
тіло вкрите пір'ям

відсутність важких зубів

трубчасті легкі кістки

інтенсивне (посилене) живлення, яке забезпечує енергією для польоту

поділ тіла на чотири частини

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
ПТАХИ ТА ЗВІРІ НА ЗЕМЛІ,
У ПОВІТРІ Й У ВОДІ

67 ЧОМУ ВЛІТКУ ПТАХИ ПЕРЕСТАЮТЬ СПІВАТИ? (с. 99)

1. Склади план розповіді про весняні турботи птахів.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

2. Напиши, які птахи належать до осілих і перелітних. Наведи приклади тих, яких можна побачити в твоєму рідному краї.

Осілі птахи — _____

Перелітні птахи — _____

Приклади:

Приклади:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

3. Напиши й намалюй листівку, яка б нагадувала людям про те, як потрібно поводитися серед природи навесні й на початку літа.

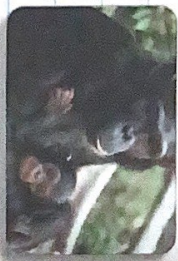
Blank space for drawing and writing.

68 ДЕ ЖИВУТЬ ЗВІРІ? (с. 100)

4. Наведи три докази того, що ссавці і люди мають спільні ознаки.

Перший доказ —

Другий доказ —

Третій доказ —

5. Поясни й запиши. Чому звірів називають ссавцями?

Blank space for writing the answer to question 5.

69 ЯК ЗВІРІ ПІКЛУЮТЬСЯ ПРО СВОЄ ПОТОМСТВО? (с. 101)

6. Доповни думку. Допиши речення.

До найважливіших періодів у житті звірів належать: _____ про _____.

7. З'єднай стрілочками дві частини речень.

У надійному укритті: гнізді, норі чи дуплі — малюта народжуються слігими, голими й безпомічними, як, наприклад

лосенят, оленят, зайченят.

У звірів, які не будують спеціальних укриттів, малюта народжуються зрячими й тіло їхнє покрите шерстю, як у

білченята, куніченята, борсученята.

8. Поміркуй, чи погоджуєшся ти із твердженнями. Запиши біля них слова «ТАК» чи «НІ».

Усі звірі	піклуються про своє потомство.	
	вигодовують своїх малят молоком.	
	прибирають свої укриття перед народженням малят.	
	навчають своїх малят, як уникати небезпеки.	
	живуть разом зі своїми батьками все життя.	

МОЄ ВІДКРИТТЯ!
СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ

70 ЯК ДИКІ ТВАРИНИ СТАЛИ СВІЙСЬКИМИ? (с. 103)

1. Прочитай перелік тварин. Тих, що НЕ належать до свійських, обведи.
1. Корова	7. Індик	14. Цесарка
2. Кінь	8. Вівця	15. Курка
3. Тутовий шовкопряд	9. Тарган	16. Горобець
4. Ставковий корол	10. Бджола медоносна	17. Свиня
5. Орел	11. Верблюд	18. Гуска
6. Коза	12. Собака	19. Кіт
	13. Криль	20. Кит

2. Упізнай і обведи предків свійських корови й коня. З'єднай стрілочками і підпиши.

Антилопа канна

Тур

Кінь

Тарпан

Пржевальського

3. Поміркуй. Чи правильно, коли свійських тварин (наприклад, корову, собаку чи kota) називають «домашніми»? Познач «ТАК» чи «НІ».

Зуваж, якщо в тебе вдома живе дика тварина (приміром, її поранену забрали з лісу), то це — домашня, а не свійська тварина.

Так Ні

Наведи і запиши 2–3 приклади свійських тварин, за якими тобі вдалося спостерігати.

4. Диких тварин краще не забирати додому, навіть коли ти їх дуже любиш, тому що

71 ЧИ МОЖЕ ЛЮДИНА ІСНУВАТИ БЕЗ СВІЙСЬКИХ ТВАРИН? (с. 105)

5. Допиши, чим забезпечують людей свійські тварини.

Тварини дають людям:

- цінні харчові продукти: молоко, м'ясо, яйця,
- сировину для промисловості: шкіру, вовну, пух
- гній — добриво для підвищення родючості ґрунту;
- лікарські препарати й вітаміни
- живу тяглову силу: коней, віслюків,

№ 6. Прочитай поширені вислови про свійських тварин. Запиши, у яких ситуаціях тобі було б доречно їх використати.

Фразеологізм	Його зміст	Моя життєва ситуація
Робити з мухи вола	Перебільшувати	
Вола б з'їв	Дуже голодний	
Приший кобилі хвіст	Про зайве, непотрібне	
Сідлати свого конника	Розпочати розмову на улюблену тему	

72 ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ (с. 106)

1. Розглянь малюнки сонечка й мухи. Запиши,

- на скільки частин ділиться тіло дорослих комах?
- скільки пар кінцівок мають комахи?
- скільки крил у сонечка , а в мухи?

2. Улізай і з'єднай лініями зображення тварин, які живуть на суходолі й у водоймах.

СУХОДІЛ

ВОДОЙМИ

№ 3. Поміркуй і склади основне правило для рибалок у період нересту риби. Обґрунтуй, чому важливо його дотримуватися.

4. Роздивися зображення і запиши: яка група тварин найчисельніша (А); найкраще пристосувалася до життя у водному середовищі (Б); має найрозвинутішу нервову систему (В); найкраще пристосувалася до польоту (Г).

А _____

Б _____

В _____

Г _____

МОЄ ВІДКРИТТЯ:

УГРУПОВАННЯ ТВАРИН

73 ЯКІ ТВАРИНИ ЖИВУТЬ У ЛІСАХ?
(с. 107)

1. Роздивись малюнок-загадку й полічи, скільки на ньому «заховалося» тварин.

На малюнку художниця зобразила:

2. У лісі не можна будь-де влаштувати гмірні ігри та пікніки тому, що

74 75 ЯКІ ТВАРИНИ ЖИВУТЬ
НА ЛУКАХ, У СТЕПАХ
І ВОДОЙМАХ? (с. 108)

3. Учуся ставити запитання! Додай у текст пропущені слова. Сформулуй і запиши 2–3 запитання до тексту. Придумай і запиши заголовок до тексту.

Луки населяють різноманітні тварини. Багато серед них: метеликів, бабок, джмелів, ос і коликів. Вони виконують важливу роботу — трав'яна жаба і _____, вуж звичайний.

Розпочнемо знайомство із _____, а саме: чайкою (не плутайте з мартинами). Серед густого травостою чути скрипучий голос держача, який краще бігає, ніж літає.

Серед _____ найчисельніші гризуни — миша польова й полівка звичайна, які живляться насінням рослин. Часто на луках видно кротівини — результати діяльності лерийної _____ На луках

трапляється заець сірий — русак.

4. Прочитай вірш і зоологічну характеристику чайки. Підкресли у вірші ознаки, про які йдеться в описі. Підпиши під зображеннями двох птахів їхні назви. Порівняй їх.

Чайка

Хочеш — вір, а хоч — не вір:
в чайки шапка набакир,
бо носила чайка сіно,
обросилась по коліна:
збило сіно шапку чайці,
натрусилось у сап'янці —
так зате дітки чайні
не в болоті сплять, а в сіні.

Михайло Стельмах

Довідка про чайку. Чайка завбільшки з голуба. Птаха легко розпізнати завдяки довгому «чубу» на голові й контрастному чорно-білому забарвленню. Ноги червоні. Чайка — здебільшого перелітний птах, а на півдні — зрідка осілий. Гніздиться на вологих луках колоніями, утворюючи невелику ямку в землі. Живиться переважно комахами, серед яких багато шкідників.

МОЄ ВІСКРИТТЯ:
ОХОРОНА ТВАРИН

76 ЗА ЩО «ВІДПОВІДАЛЬНІ» ТВАРИНИ В ПРИРОДІ? (с. 110)

1. Роздивися малюнки та склади речення про значення тварин, використавши слова-підказки.

- I _____
- II _____
- III _____
- IV _____

Слова-підказки: знищення комах, які шкодять рослинам; утворення перегною; запилювання квіткових рослин; поширення рослин.

2. Наведи приклади комах, які, на твою думку, є «друзями», «ворогами» й просто «сусідами» людини. До яких груп за характером живлення вони належать? Напиши.

- «Друзі»: _____
- «Вороги»: _____
- «Наші сусіди»: _____

3. Чи правильно вчинять діти, якщо на луці влаштують футбольне поле?

77 ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ МАЮТЬ ТВАРИНИ? (с. 111)

4. Заповни таблицю. Яку користь тварини приносять людям? Яку шкоду вони можуть заподіяти здоров'ю і життю людини?

Користь

Шкода

5. Довідайся і напиши. Яким тваринам люди поставили пам'ятники?

Якій тварині?

За що?

Де?

78 ЯКІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ ТВАРИН ДІЄВІ? (с. 113)

6. Доповни перелік. Поміркуй, чому зменшується видове різноманіття тварин. Поясни.

- Вирубування лісів; _____
- розорювання степів; _____
- осушування боліт; _____
- випалювання травостою; _____

7. Напиши, яких тварин із Червоної книги України ти знаєш. Наведи по 2–3 приклади представників до кожної групи.

Комахи — _____

Риби — _____

Земноводні — _____

Плазуни — _____

Птахи — _____

Звірі — _____

8. Дізнайся, які природні заповідники є у твоєму краї. Чим вони прославились? Запиши 1–2 назви.

МОЄ ВІКРИТТЯ:
ГРИБИ ТА БАКТЕРІЇ

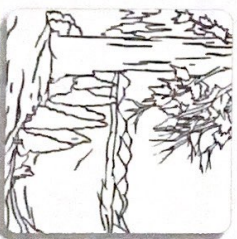
79 У ЧОМУ ЗАГАДКОВІСТЬ СВІТУ ГРИБІВ? (с. 114)

1. Доповни текст пропущеними словами.

Гриби — це живі _____, які живляться готовими _____, речовинами, як тварини; ведуть _____ спосіб життя й ростуть, як рослини. Гриби надають перевагу вологим і _____ місцям, їм не потрібне світло. Гриби поділяють на шапинкові та невидимі _____ . До них належать _____, цвіль і пліснява.

2. Прочитай вірш Тамари Коломієць і підкресли назви трубчастих грибів однією лінією, а пластинчастих — двома. Назву отруйного гриба обведи червоним.

Я ходив сьогодні в ліс,
я грибів для вас приніс.
Повний кошик із верхом,
ще й накритий лопушком.
Є у ньому сирожка
і опеньок-тонконіжка,
і лисичка-невеличка,
і товстий боровичок,
і засмаглий маслючок...
А оце ось, хто такий?..

А оце ось, хто такий?..
Мухоморище старий...
Ти чого заліз сюди?
Геть із кошика іди!

80 ДЕ НА ЗЕМЛІ Є МІКРООРГАНІЗМИ? (с. 116)

3. З'єднай лініями дві частини речення. Допиши пропущені слова.

Бактерія	походить від латинського слова
Вірус	« _____ ».
	походить від грецького слова
	« _____ ».

81 КОЛИ ГРИБИ Й БАКТЕРІЇ ПРИНОСЯТЬ КОРИСТЬ, А КОЛИ — ШКОДЯТЬ? (с. 116)

4. Прочитай статтю з дитячого журналу. Придумай для неї заголовок і запиши його. Підкресли ключові слова в тексті.

Щоб розгледіти бактерії, потрібен потужний мікроскоп. Але про них можна довідатися і завдяки нюху. Так, за неповторним запахом ґрунту хлібороб визначить: «Весна прийшла, час виходити в поле...». А науковці пояснюють: «У ґрунті вже достатньо тепла для розвитку бактерій». Винятковий запах має морська вода, бо в ній живуть морські бактерії. Велика кількість бактерій живе в організмах людей, тварин і в рослинах. Вони можуть бути корисними, а можуть спричиняти захворювання. Бактерії оселяються серед вічних льодів, у гарячих джерелах, підземних свердловинах і над поверхнею Землі, в космічному просторі. Немає такого куточка на нашій планеті чи живого організму, де б не було бактерій.

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
ВГЛЯВ ЛЮДИНИ НА ПРИРОДУ

82 ШО ВИВЧАЄ ЕКОЛОГІЯ? (с. 118)

1. Допиши у визначення поняття «**екологія**» пропущені слова.

Екологія (від двох грецьких слів — _____, _____, вчення) — це наука про закономірності _____, _____ організмів із _____ навколишнім _____ середовищем (_____).

2. Поясни зміст поняття:

«екологічний стан довкілля» — _____

«екологічна проблема» — _____

«екологічна катастрофа» — _____

83 ЯКІ ЛАНЦЮГИ ЖИВЛЕННЯ ІСНУЮТЬ У ЛІСІ, НА ЛУЦІ Й У ВОДОЙМІ? (с. 120)

3. Виправ помилки в ланцюгах живлення. Постав цифри, щоб відтворити правильний порядок.

4. Вислів «Знай. Люби. Бережи» означає, що _____

84 ЗАСОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ (с. 121)

5. Поміркуй, чи погоджуєшся ти з твердженнями про гриби. Запиши біля них слова: «ТАК» чи «НІ».

- Гриби належать до живої природи. _____.
- Гриби належать до рослин. _____.
- Гриби — це окрема група організмів. _____.
- Гриби живляться готовими поживними речовинами, як тварини. _____.
- Грибам, як рослинам, необхідні сонячне світло й вуглекислий газ. _____.
- Гриби ростуть і ведуть прикріплений спосіб життя, як рослини. _____.

- Гриби займають проміжне положення між рослинами і тваринами.
- Рослинам і тваринам, які занесені до Червоної книги України, загрожує неординарна небезпека.

6. Поміркуй і склади розповідь про те, яке місце у твоєму житті займає жива природа. Запиши її план. Проілюструй свою розповідь малюнками.

---

7. Придумай і намалюй умовний знак, щоб позначити об'єкти твого довкілля, що потребують охорони та збереження. Проведіть у класі конкурс, оберіть найзрозуміліший умовний знак.

**МОЄ ВІСКРИТТЯ:
ВЗАЄМОДІЯ ВСІХ ОРГАНІВ,
ОПОРА ТА РУХ**

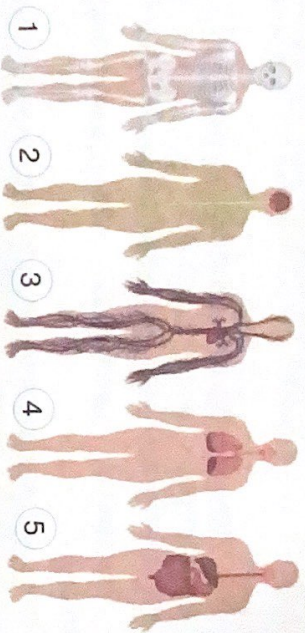
85 ЯК ПРАЦЮЄ НАШ ОРГАНІЗМ?
(с. 122)

1. Доповни таблицю «Системи органів людини».

Назви системи	Органи цієї системи	Значення системи органів
	Головний мозок, спинний мозок, нерви	Керує роботою всіх органів, забезпечує зв'язок із довкіллям
	Скелет і м'язи	Захищає органи, надає тілу міцності й форми, виконує рухи
	Язик, зуби, глотка, стравохід, шлунок, кишківник, печінка, підшлункова залоза	Подрібнює та перетравлює їжу, забезпечує організм поживними речовинами й енергією
	Носова порожнина, глотка, трахея, бронхи, легені	Переносить повітря, здійснює газообмін між організмом і навколишнім середовищем
	Серце та кровоносні судини	Забезпечує всі органи киснем і поживними речовинами, переносить шкідливі речовини до органів виділення

Довідка: кровоносна; дихальна; травна; опорно-рухова; нервова.

2. Підпиши назви систем органів людини.

_____

_____

_____

_____

3. Знайди й підкресли «зайвий» орган у кожному ряду.

- А** Шлунок, кишківник, печінка, око.
- Б** Серце, головний мозок, нерви, спинний мозок.
- В** Язик, зуби, скелет, глотка.

86 ЯКУ РОБОТУ ЗДІЙСНЮЄ НЕРВОВА СИСТЕМА? (с. 124)

4. Доповни думку. Допиши речення.

Нервову систему людини утворюють _____ і _____ мозок та _____.

5. Познач ✓ правильні відповіді.

В організмі людини нервова система забезпечує:

- сприйняття і розпізнавання сигналів від органів;
- угоджену роботу всіх органів;
- захист внутрішніх органів від механічних ушкоджень;
- забарвлення шкіри.

6. Поміркуй і поясни зміст фразеологізмів. Запиши.

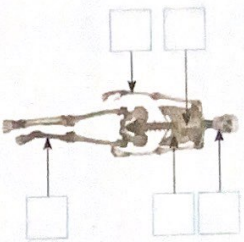
- **Гаряча голова** — _____
- **Тримати в голові** — _____
- **Ламати голову** — _____
- **Вітер у голові** — _____
- **Вилетіло з голови** — _____
- **Бігти стрімголов** — _____

87 ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНІ СКЕЛЕТ І М'ЯЗИ? (с. 125)

7. Яка тварина НЕ має скелета? Обери й познач ✓.

8. Познач кожну частину скелета людини відповідною цифрою.

- 1 — череп
- 2 — хребет
- 3 — ребра
- 4 — кістки верхніх кінцівок
- 5 — кістки нижніх кінцівок

Вчуся спостерігати за своїм організмом і розуміти його!

9. Досліді свої м'язи. Запиши результати дослідження.

Виконання дій

Що ти відчуваш?

Зігни ліву руку в лікті, а правую рукою намагайся її м'язи.

Мої м'язи

Опусти ліву руку. Тримай її вільно. Знову намагайся її м'язи.

Мої м'язи

Висновок:

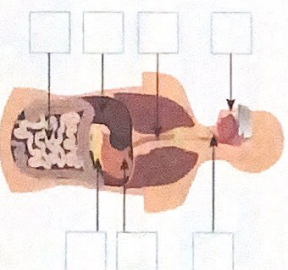
10. Які вислови характеризують правильну поставу людини? Обери й підкресли. Придумай і запиши власне порівняння.

Ходить наче пава. Зігнувся, як верба над водою. Струнка, як тополя. Гарна дівка, як маківка.

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
ТРАВЛЕННЯ І ДИХАННЯ

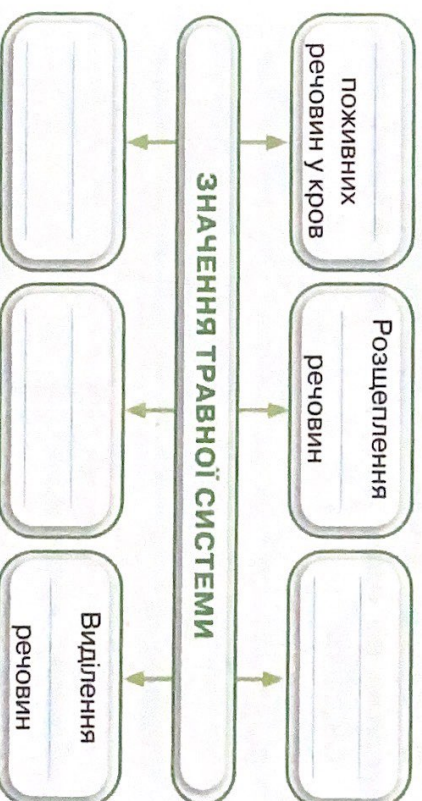
88 ЯКІ ОРГАНИ ДОПОМОГАЮТЬ ЛЮДИНІ ПЕРЕТРАВЛЮВАТИ ЇЖУ? (с. 127)

1. Познач кожний орган травної системи людини відповідною цифрою.

- 1 — ротова порожнина
- 2 — глотка
- 3 — стравохід
- 4 — шлунок
- 5 — кишківник
- 6 — печінка
- 7 — підшлункова залоза

2. Яку роботу виконують органи травної системи? Доповни схему.

3. «Розшифруй» назву органа, який називають «хімічною лабораторією».

- □ △
- 1 е к і
2 н п з
3 а у ч

2 □ 1 ○ 3 △ 1 △ 2 ○ 1 □ 3 ○

89 ЯК ПРАВИЛЬНО ХАРЧУВАТИСЯ? (с. 128)

4. Які страви корисні для твого здоров'я? Познач ✓.

5. Склади й напиши раціон здорового харчування на одну добу для дитини твого віку.

Сніданок:

Обід:

Підвечірок:

Вечеря:

6. Допиши пропущені слова у вислів. Поясни його значення. Чи подобається тобі ця думка?

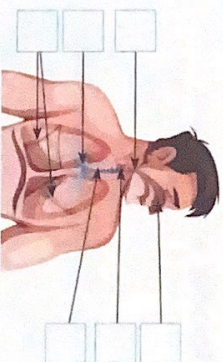
Людина _____

для того, щоб _____

_____ , а не живе для того, щоб _____

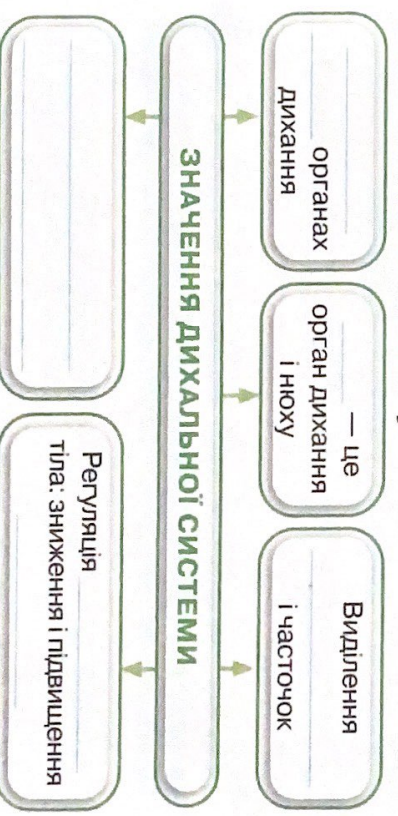
90 ДЯ ЧОГО ПОТРІБНЕ ДИХАННЯ? (с. 130)

7. Познач кожний орган дихальної системи людини відповідною цифрою.

- 1 — носова порожнина
2 — глотка
3 — гортань
4 — трахея
5 — бронхи
6 — легені

8. Які функції виконують органи дихальної системи? Доповни схему.

 9. Поміркуй, чому права легеня людини дещо більша за ліву. Напиши пояснення.

Вчуся спостерігати за своїм організмом і розуміти його!

 10. Вимірйай і запиши свою частоту дихальних рухів (ЧДР) у стані спокою та після виконання фізичних вправ. Зроби висновок.

Поклади руку на груди та полчи у стані спокою кількість вдихів і видихів за 1 хвилину. Зроби 20 присідань і знову обчисли частоту дихання.

ЧДР у стані спокою   .

ЧДР після виконання фізичних вправ   .

Висновок: _____

МОЄ ВІДКРИТТЯ:
КРОВ ТА КРОВООБІГ

91 НАВІЩО ЛЮДИНІ КРОВООБІГ?
(с. 133)

1. Допиши пропущені слова в речення.

Артерії — це судини, якими кров рухається в напрямку _____ серця.

Вени — це судини, якими кров рухається в напрямку _____ серця.

 2. Згідно з інструкцією в підручнику на с. 134 вимірйай і запиши частоту свого пульсу. Заповни таблицю. Зроби висновки.

Вимірювання частоти пульсу	Норма (кількість ударів за 1 хв)	Мій пульс (кількість ударів за 1 хв)
У стані спокою	80–90	
Після 10 присідань	170–180	
Після 5 хв відпочинку	100–110	

Висновок: _____

 3. Заповни таблицю «Друзі й вороги серця».

Друзі серця

Вороги серця

92 ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ МАЄ КРОВ? (с. 135)

4. Обери та познач правильне закінчення речення.

Здатність організму протидіяти збудникам захворювань, а також впливу шкідливих речовин — це

- здоров'я. імунітет. щеплення.

93 Поміркуй, чому у людей, які активно займаються спортом кількість крові більша, ніж у тих, хто дотримується пасивного способу життя. Напиши.

---

93 ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ (с. 137)

1. З'єднай лініями частини порад щодо здорового способу життя.

Дотримуйся	фізкультурою.
Стався до інших	доброзичливо.
Займайся	режиму дня.

2. Розглянь три пакування харчових продуктів, які є в тебе вдома. Визнач термін їхньої придатності й умови зберігання. Заповни таблицю.

Назва продукту	Термін придатності	Умови зберігання

94 3. Склади з допомогою дорослих і напиши свою програму здоров'я на літні канікули.

4. Створи рекламу дитячого оздоровчого табору, девіз якого «Ми обираємо здоров'я».
